

ԼՈՒՆԵԼԵՅ
Pulmonaria

ՆԱԽԱՐԱՐԵՐ
 ԼԶԱՅԻՆ

ԲՐԱԳԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԳԱՆՆԵՐ

337 ՏԱՐԻ
 1903

ԹԻՒ 9 ՄԱՐՏ 1

ԽԱՅԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
 Լ. ՄԱՍԻՏԻՔԵԱՆ ԽՐԴԻ
 ԻԶՄԻՐ

MAMHASGALIAN 613 Smyrna

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ	Վերլուծումներ	193
Բ. Յ. Պ.	Խոհ. եւ Յուշք	199
ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱԹԱՆ	Սուտը Իրաւ' Խենդը Խելոյ	200
ՇԱՀՆՈՒՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄԸ	Դէպքեր ու Դէմքեր	204
ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ	Երջանիկ Մահ	208
ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ	Քոչվէն Էնէ եւ Իր Թատրոնը	209
ՔՐԻՋԱՆԹԷՄ	Բանջ ըստ . . . Աքիսողմի	212
	Լրաքաղ	215

ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ

Բարիկ, 1 Փետրուար 1903
(17 Ապրիլի Տը ՂՅԵՐԱ)

Տ.

Պատիւն ունիմք ձեզ ծանուցանելու թէ Պ. Պ. Ն. ՃԻԻՍԹԻՆԵԱՆ-
ՆԻ եւ Որդւոց (ի Զմիռնիս) յանձնած ենք մեր Ընդհանուր Գոր-
ծակալութիւնը Իզմիրի վիշալեքին, շրջականերուն. Գոնիայի եւ
Ասալիոյ վիշալեքներուն ինչպէս նաեւ Արշիպեղագոսի Օսմ. կղզի-
ներուն համար (ի թաց առեալ Կրէսէն):

Հանգեցիք ընդունիլ Տ. . . մեր յարգանաց հաւաստին.

ՏՀԻ ՄՈՒԶՈՒԱԼ ԼԱՅՅ

Նիւ - Եօրքի Ապահովագրական Ընկ.
Արեւելքի Տնօրէնութիւն

Իզմիր, 1 Փետրուար 1903

Տ.

Պատիւն ունիմք ձեզ ծանուցանելու թէ Նիւ - Եօրքի ՏՀԻ ՄՈՒԶ-
ՈՒԱԼ ԼԱՅՅ Ընկերութեան Ընդհ. Գործակալ անուանուած ենք
Իզմիրի վիշալեքին, շրջականերուն Գոնիայի եւ Ասալիոյ վիշալեք-
ներուն ինչպէս նաեւ Արշիպեղագոսի Օսմ. կղզիներուն համար
(ի թաց առեալ Կրէսէն)

Ն. ՃԻԻՍԹԻՆԵԱՆԻ եւ ՈՐԴԻՐ

Տեղեկութեանց համար դիմել Ընդ. Գործակալութեան գրասեն-
անկը, Շիշեմիներու մէջ Էուսուֆի փերիսանէն.

ԹԻԻ 9

1 ՄԱՐՏ 1903

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ*

* * *

ՋԶԱՍԿՅՈՒԱԾ. ու չըմբռնուած կրօնք մը կարելի չէ որ լաւ կրօնականութիւն մը տայ ժողովուրդին: Աշխարհի մէջ ամենէն զեղեցիկ արդիւնքները ձեռք բերուած են համոզումներէ, եւ կշռադատուած սկզբունքներէ եւ ձեռնարկութիւններէ: Անխորհուրդ սկզբնաւորութիւն մը, բացառաբար, միայն կրնայ դահադուցիչ արդիւնք մը արտադրել: Մեր կրօնականութիւնը կամ բոնոր մեր եկեղեցականութիւնը դժբախտաբար այդ բացասութիւնը չէ կրցած ըլլալ: Հոս ալ նոր վերլուծում մը անհրաժեշտ կըլլայ մեզի, զէպի հինը կատարելիք քայլով մը, յայտնելու համար, թէ ստուգիւ, ոչ ինչ կրնայ դնահատելի պաշտօնէութիւն մը ձուլել իր ծովը, առանց այդ պաշտօնէութեան նպատակակէտին խորագրէս խելամուտ ըլլալու: Իրական դարմանումները, ճշգրիտ փոխադրանքներէ մը վերջ տեղի կունենան: Երբ փոխադրանքներէս միայն հիմերով, ու ազէս փորձաստականութեամբ մը կ'առաջնորդուի, հետեւող խնամքները, եւ անոնցմէ ծնելիք արդիւնքը չեն կրնար ըլլալ բուն իսկ բաղձացուածները, եւ որոնք նպատակէ աւելի կը

* Տե՛ս Ա. Մամուլ քիշ 8, երես 169:

մնասեն Կրօնքի ըմբռնումին ճշգրիտ ախտաճանաչութեան չդոյութիւնը հաստատելէ վերջ, ա'լ աւելորդ բան մը պիտի ըլլար ծանրանալ անոր սխալ հետեւութիւններուն ալ վրայ: Հոգ չէ սակայն, երբեմն մանրամասնութիւններ կան, որոնք կրնան օգտակար ըլլալ ամենուս, մանաւանդ հիմա, երբ մեր կրօնական յօդուածները եւ եկեղեցականութեան մասին մեր արդայայտած զաղափարներն ու համոզումները մարտելու անկարող ստամոքսներ կը դանուին բուն իսկ եկեղեցիին ծոցը: Մանաւանդ որ կրօնի եւ եկեղեցականութեան խնդիրները, իրենց սա վիճակով ամբողջ սերունդներ զբաղեցնելէ վերջ, Տիտիոսի լեարդին պէս շարունակ պիտի բուսնին, եւ շարունակ քննադատ անդդներ զայն պիտի կրծեն:

Հոս մեր կատարելիք վերլուծումին համար հեղինակները կը շատնան: Եթէ կրօնքին ազգած պատկառանքը ԹԻԻՐԻՄԱՏՈՒԹԻԻՆՈՎ մը պապանձեցուցած է շատերուն լեզուն, իրենց կարծիքը արտայայտելու պէտքին հանդէպ, գէթ այդպէս չէ եղած, երբ կարող եկած է եկեղեցականին նկատմամբ խօսիլ: Մենք այսպէս եղած ենք միշտ. կարեւորին հանդէպ լուռ բերան ունեցած ենք, անկարեւորին պահելով մեր ամբողջ իմաստասիրութիւնը, մեր ամբողջ ճարտարախօսութիւնը: Մեր վերլուծումներու այս երկրորդ շարքին կը հանդիպինք երեք գէմքերու, որոնք ա'յնքան մեծ բաղդաւորութիւնով մը կրցած են ամենէն աւելի դուրս ելնել ընկալեալ սոփոութիւններու կեդեւանքէն, եւ բանականութեան խօսեցնել տալ հանդէպ եկեղեցականութեան անկումին, եւ անոր գոնէ երկրորդական պատճառներուն: Առոնցմէ առաջինն է եղած ողբացեալ Մամուրեանը, որ զիսցաւ իր Նաւակալներու շարքին, ամբողջ հայ եկեղեցականութիւնը խտացնել Նուշպակի մը անձին վրայ, եւ մէկ եկեղեցականի թերութիւնները մասնաւորել ու ձաղկել, ամբողջ եկեղեցականութեան մոլութիւնները ձաղկելու մըտքով: Անոնցմէ երկրորդը, Գրասէր Ատոմ, իր Գրական ու իմաստասիրական շարժումի առաջին տարւոյ պրակներուն մէջ երկու անգամ մանաւանդ ատիթը կուենեայ քիչ մ'աւելի խորհողութեամբ անդրադառնալու հայ եկեղեցականութեան վրայ, առանց կարենալ բուն վէրքին մօտենալու: Եւ արդէն ինքը չպիտի կրնար այդ բանին մօտենալ, քանի որ իմաստասիրական զիրար հակասող վարդապետութիւններ օր ընդ մէջ կուգային դարպաս ընել իրեն, զինքը շինելու համար «Նիւյվակային» եւ «ուռայնութեան» տուրքեալը: Այդ առաջին պատհոթեանէն վերջ (Էջ. 42-43), Գրասէր Ատոմ անգամ մըն ալ կանդրաբաժնայ Հայ. եկեղեցւոյ կրօնականութեան հարցին, եւ խնդրին պատմական հայեցողութեան միջոցին, կըսէ՝ «Շաւ ի սիրտ կը հաստատենք անգամ մ'ալ թէ կղերն, օր ըստ օրէ կը տկարանայ բարոյապէս... Հաղուադիւտ բացառութիւններէ զատ, ո'չ հալուստին վրայ եւ ո'չ հոգիին մէջ Հայ կղերին» կը փայ-

լին հա կը ընտկին հանգամանքն ու շնորհքն տոհմայինս ի՞նչ կըր-
նանք ակնկալել եկեղեցականներէ, որք հայելիին տողեւ եւ վա-
րագոյրին ետեւ կ'անցնեն երկար ժամեր եւ ճշմարիտ Տօն ժուան-
ներ են սքեմին ներքեւ, ի՞նչ կընանք ակնկալել եկեղեցականներէ,
որք օգտակար հաստատութիւններ հիմնարկելու պատրուակաւ, եւ
իրօք առհնիկն պարտքեր մաքրելու նպատակաւ՝ կը ձեռնարկեն
հանգամանակութեանց . . . ի՞նչ կընանք ակնկալել եկեղեցականներէ,
որք լուսակարօտ գաւառաց առաջնորդութիւնէն նախընտիր կը հա-
մարին մայրաքաղաքաց լուսուշտ թաղերու քարոզչութիւննս
Ազգին հանգամանաց անդիտող կամ անտեսող թիւ ուս եւ թեւ
բահաւատ, արծաթասէլ ու հեշտասէլ եկեղեցականներէ ի՞նչ կըր-
նանք ակնկալել » (Էջ 85-86) : Այսօր ո՛չ միջավայրս կը ներէ, եւ
ոչ ալ պաշտօնս, ու պարագաները, որպէսզի ութսունական թուա-
կանին տեղի ունեցող այդ կրօնական խնդիրներուն մէկ ամփոփոյ-
քը ընէինք հոս մեր վերլուծումներուն շարքը ըստ ամենայնի ամ-
բողջացուցած ըլլալու համար : Բայց ինչ որ ալ ըլլան այդ թերու-
գէմութիւնները, որոնք յուզուած են ա՛յն միջոցներուն, առ ստոյգ
է որ եկեղեցականութեան անկումը, այդ անկման գէթ յարարերս-
կան պատճառները, եւ անոնց լծուած հետեւութիւնները ա-
ռարկայ եղած են քննադատութիւններու, ամեն անոնց կողմանէ,
որոնք զիացած են կրօնքի սիրուն համար հարուածել կրօնականու-
թիւնը, նպատակ ունենալով կրօնի վսեմութեան համապատասխան,
արժանաւոր եկեղեցականութիւնով մը օժտելու մեր տոհմային
եկեղեցին :

Ասոնց կարգէն Պէրպլերեան էֆ. իր վերոյիշեալ գրքին մէջ (Էջ
92-102) լրջօրէն նկատողութեան կանոն, այս անգամ, ո՛չ թէ
կրօնքին հողեկանութիւնը, եւ անոր գերը քաղաքակրթութեան
պատմութեան մէջ, այլ միտքն այն պաշտօնը զոր եկեղեցականը
կոչուած է կատարել մեր մայրենի եկեղեցիին ծագը, եւ մեր ժողո-
վուրդին հանդէպ եկեղեցականին պաշտօնը իր զանազան փուլե-
րով, ամենէն բարձրը կը գտնանի մեր ընկերական կազմակերպու-
թեան մէջ : Եւ պաշտօնի բարձրութիւնը հիմ րոնելով բարձր կարու-
ղորիւն եւ բարձր արժանաւորութիւն կը փնտռէ պաշտօնէին մէջ .
« պէտք է որ հայ կղերն ըլլայ մտքով ու սրտով ա՛յնքան զերազանց
մարդ, որչափ զերազանց ու վեհ րան է կրօնքն : պէտք է որ նորա
մտքին մէջ լոյս ու սրտին մէջ սէր լինի : պէտք է որ նա ո՛չ միայն
լիւ լին ստացած լինի եկեղեցական ուսումն ալ եւ տեղեակ ար-
տաքին գիտութեանց : պէտք է որ կարողութիւն ունենայ լեզուով
եւ գրչով հզօրապէս բացատրելու իր զաղափարներն եւ պաշտպա-
նելու իր կարծիքներն » : Եթէ կրօնքը փիլիսոփայութիւն մըն է,
հայ եկեղեցականը պէտք է իմաստասիրական մտքով օժտուած
ըլլայ, եթէ կրօնքը սրբազան բանաստեղծութիւն մըն է, պէտք է

որ հայ կղերքը բանաստեղծական խանդ ու աւիւն ունենայ, եթէ կրօնքը բարոյական հաստատութիւն մըն է, պէտք է որ եկեղեցականը իր անձին օրինակովը զօրացնէ իր բարոյականի քարոզը: Հայ եկեղեցականը պէտք է որ ունենայ «քաղաքային առաքինութիւն»-ներ, սէր յառաջդիմութեան, իր պարտքերն ու հանրութեան ջգտուն կուսակցութեանց չաներուն ու քմահաճոյքին դէմ պաշտպանելու արիւթ թիւն եւ ազդեցիկ ու անվնաս կամք»:

Ահա այն մտաւարկարը, զոր Պէրպէրեան էֆ. կը կաղապարէր հայ եկեղեցականութեան համար: Մինչեւ այդ վերջին բառը, մարդ ինքզինքը կը կարծէ կրօնական ոսկեղարու մը սեմին վրայ, ուրիշ ներս համակ կրօնք, համակ հոգեկան բանաստեղծութիւն, համակ իմաստասիրութիւն, համակ բարոյական կը բուրեն: Այս գաղափարով ու համոզումներով մտաւարկարուած եկեղեցականութեան մը մեզի ազդելիք հոգեկան արեւոյթութիւնը զգլխով, անուշ խօսանք մը պիտի տար անշուշտ մեր սրբամաքուր մտածումներուն եւ Քրիստոնէութեան ամբիժ աստուածայնութեան: Բայց ո՞րչափ անհնար է մեր եկեղեցականութեան համար անամպ երկինք մը երեւակայել: Պէրպէրեան էֆ. չթողուր որ այդ մտաւարկարը շոյէ մեր համոզումներուն բուն իսկ կրօնականութիւնը, եւ անգլթօրէն կը բերէ մեր առջեւ կը ցցէ՝ ապէտ, տխմար, խաչանիչ ստորագրող, իր ազաւազ ընթերցումը չհասկցող քահանաներ, որոնք ձայնի յետակէտով մը, կամ ո՞ր եւ է աշխարհիկ յաջողակութեամբ կրցած են ծռխերու տէր զստնալ»:

Հին Հրէաստանի մէջ, Մովսիսականութեան սովորամուրութիւնը շատ զօռաբաւ կը հանդուրժէր մարգարէներուն, որոնք բուն նորասկիզբներն էին, ժամանակին բուն պէտքերուն յուշարարները՝ հանդէպ հնամուլ քահանաներուն կամ Ղեւտադիներուն: Քահանայական հնամենիութեան աւանդութիւններուն կառչած ծիսապաշտ միտքը, սակայն, իւրաքանչիւր սերունդի յաջորդականութեան, «գերեզմաններ կը կանգնէր եւ ուսուցումները կ'որդեղրէր հին մարգարէներուն, երբեմն հարածելով ու նոյն իսկ մահացնելով հանդերձ նոր մարգարէները»:

Այդ միեւնոյն ուսուցումութիւնը, կը թուի թէ մեր տոմարին նկարագրին ցայտուն կողմերէն մին է կազմած: Կրօնքին եւ եկեղեցականութեան ակնարկող վերջին առաքիններու մեր յօդուածները մեր նկարագրին այդ կողմը մերկապաւանող երեւան բերին, միեւնոյն ժամանակ այդ մասին իմ գաղափարներովս զիս կապելով ու իստեանական թուականներու այն խորհող մտքերուն հետ, որոնք կրցած էին՝ իրենց ժամանակին՝ ինքզինքնին դուրս նետել նորագործուած սովորաբար խնկրու խեղճ ու կրակ շրջանակէն, անգամ մըն ալ գործնապէս ապացուցանելու Կէօթէի մեծ վարդապետութիւնը, թէ ժառանգական սովորոյթներէ զերծումին մէջն է «մարդկութեան մտաւոր եւ բարոյական ազա-

ապրուիթիւնը » : Այդ կրօնապէս եւ ընկերապէս ազիտաբեր եզոդ ընկալեալ սովորաւորութիւնը ճահճային վիճակ մըն է մարդկային մտքին զարգացման համար : Յունական երկիրը Հերոդոտէն սկսեալ կրցաւ ոգորիլ այդ ոյթին դէմ, սլաւորաստելու համար Յունաստանի զասական պատմութիւնը, եւ ծնցնելու համար Պլատոնի եւ Արիստոտէլի զերազանցապէս յիմաքանող դարը : Մեր թուականի տասնեւիններորդ դարը եւ զասական իմաստասէրներու դարը սկզբունքի, եւ համոզումի անա՛նկ հանգիստութիւններ ունին իրարու հետ, որ հեղինակ մը սապէս եղբակացուց իբ պատմական մէկ ուսումնասիրութիւնը. « զասական պատմութիւնը ժամանակակից պատմութեան մէկ մասն է, միջին դարու պատմութիւնը միայն ինն պատմութիւն մըն է » : Որովհետեւ վիջին դարու մասնորակման եւ կրօնական պատմութիւնը, ընկալեալ սովորոյթներու եւ նուիրազործուած սովորութիւններու ընկճող արտապետութիւն մը միայն եղաւ : Հիմա անհրաժեշտը, որ կայ մեզի համար, սա է, թէ պէտք է մենք նախ մեր կրօնքը ուսումնասիրենք, անճաւորենք զանի մեզի հետ, հոգեկան ամուսնութիւն մը կնքենք անոր հետ մեր զգացումներուն ամենէն պայծառներուն, ամենէն վճիռներուն մէջ, որոնք երանգաւորուած չլլան սովորոյթներու լպիրշ զունագեղութիւնովը, եւ ո՛չ ալ խանդարուած, աղճատուած ըլլան « նուիրագործուած սովորութիւններու » անհեթեթութիւնով : Մէկ խօսքով պէտք է որ այդ սովորոյթներն ու սովորութիւնները դադրին մեր հոգեկան ճակատադրին հետ խաղալէ : Պէտք է որ ամեն դար ինքն ըլլայ, հաւատալու միեւնոյն հիմին վրայ, իր ձեւն ու տարազը, իր սովորոյթներն ու սովորութիւնները ստեղծողը : Հաւատալու եւ խորհելու սովորութիւններուն տեսակէտով դարերուն իրարմէ ունեցած անհանգիստութեան մէջն է բուն իսկ մարդկային յատաճիւմութիւնը :

* * *

Մեր նպատակը նորասէր ըլլալ չէ բնաւ : Թող սխալ չհասկցուինք : Պէտքէրեան է՞, գեղեցկօրէն բացատրած էր իր միտքը, ու մեր ալ միտքը, « Բրիտանէտիւնը կրնայ ձեւ ու տարազ փոխել, ու այդ ձեւերը կրնան անցնիլ, բայց ինքն՝ իրբեւ ամենէն զաղափարայինն ու անխլթականն կրօնից, կայ միշտ » : Բրիտանէտիւնը իր այդ պայմաններով ինքզինքը փոխ տուաւ, չնորհիւ ընկալեալ սովորոյթներու ընաճնջումին, նոյն իսկ ճարտարապետութեան, նոյն իսկ բանաստեղծութեան, իմաստասիրութեան, ու զբաղանտութեան նոյն իսկ, բայց մեր մէջ դաւալի է բսել, թէ Բրիտանէտիւնը, այդ հոգիի փրկարար կրօնը, չկրցաւ նոյն իսկ ինքզինքը փոխ առլ իր կենսական՝ աստուածային կոչումին, (եւ միշտ խնդրուած ֆնաց մեր սովորոյթներու, մեր նուիրագործուած սովորութիւններու բոժոթին մէջ : Այնպէս որ եթէ այսօր մեր տոհմային

Բրիտանացի թիւանդ հոգեբանօրէն վերլուծենք մեզմէ իւրաքանչիւր անհատի մէջ, պիտի տեսնենք, թէ մենք ամենքնիւս, քիչ կամ շատ բացառութեամբ, սովորութիւնով, ժառանգականութիւնով մշայն քրիստոնեայ ենք, հետի աւետարանական, բուն հոգեկան քրիստոնեաներ ըլլալէ։ Ամենէն ցաւալին ալ, որ կայ այս ամենուն մէջ, սա է, թէ տակաւին մենք մեր հոգեկան վիճակին վրայ իրաւան, ստոյգ տեղեկութիւն չունինք եւ չպիտի կրնանք ալ ունենալ, որ չտի ասան մէկըի հրենք այս վիճակնուս գիտակցելու ամեն մտադրութիւն կամ հրաւէր։ Անհրաժեշտ է որ մենէ ամեն ոք ջանայ քրիստոնեութեան ծոցը իր կրօնն ունենալ, կրօնքի իր միժ բաժնին տէրը դառնալ, եթէ կուզէ իր պարտականութիւններուն ամենէն մեծը կատարել։ «Յետամնաց երկիրներու մէջ անխտաճութեամբ կը դիտուի անիկա, որ նոր բան մը կըսէ, անիկա կը հալածուի հանրային կարծիքէն, եթէ նոյն իսկ չսլաւաթուի։ Մարդկային բնութեան ամենամեծ տառապանքներէն մըն է այն, զոր նոր գաղափար մը կուտայ »։

*
* * *

Ասկէ քանի մը տարիներ առաջ Անգղիա ուղեց զիսնալ թէ Հնդկաստանի Ժողովուրդը ի՞նչ գաղափար եւ ի՞նչ համոզում ունի իր գերիշխան կառավարութեան հանդէպ։ Իր այս հետաքրքրութեան գոհացումին համար զիմում ըրաւ. Հնդկական բանակին ամենէն բանիմաց սպաներուն։ Այս վերջինները իրենց տեղեկադրով կը պատասխանէին, թէ Հնդկիները մեծապէս գոհ են Անգղիոյ իրենց մասին համալիրութենէն եւ հոգածութենէն։ « Ինչ որ զանոնք կը չփոթէ, փոխուեալ կամ, ինչպէս դուք կըսէք, կատարելագործուեալ հաստատ մտադրութիւնն է։ Որովհետեւ իրենց կեանքը, իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ, յարմարցուած է վաղեմի սովորութիւններով, չեն կրնար ըմբռնել դրութիւն մը, որ միշտ նորութիւն մը կը ներմուծէ։ Անոնք իրենց բարեկեցութիւնը կամ երջանկութիւնը ապահովելու ձեր բաղձանքին ալ չեն վերադրեր այս սրամազրութիւնը։ Ընդհակառակն կը հաւատան, թէ իրենց համար անձանօթ մտադրութիւն մը ունիք, թէ՛ կուզէք իրենց կրօնքը ջնջել, թէ՛ ի մի բան՝ այս շարունակական փոփոխութիւններուն նպատակն ու աստիճանն է հնդկիները չինել, ո՛չ թէ ինչ որ են եւ ինչ որ կուզեն ըլլալ, այլ՝ նոր բան մը, բան մը, ինչ որ չեն իրենք, եւ չեն ուզեր ըլլալ »։ Բաժօ՝ հնդիկ սպաներու առած այս պատասխանին վրայ կը ձեռնէ իր ընկերական իմաստասիրութեան ամենէն հոյակապ զուլաներէն մէկը, որ ինքնին ամբողջ դրութիւն մը, ամբողջ ընկերաբանական վարդապետութիւն մը կարծէ։ Բայց մենք ապահովաբար, այդ արեւակէղ հնդկիներու ձաւաար պիտի համբուրէինք, եւ պիտի համբուրէինք անոնց հաստ չրթունքները, որոնք այս գիտողութիւնները, այս խորհրդածութիւնները կ'ընէին։ Մտքով

ու. դատողութեամբ ա'յնքան նման ենք մենք այդ հնգիկներուն, ու
բոնք վայելելով հանդերձ այդ փոփոխութիւններուն եւ նորութիւն-
ներուն արտադրած քաղցրութիւնները, աակաւին հոգիի ամբարիշտ
անխտանութիւնը ունին հանդէպ իրենց բարեբար այդ սկզբունք-
ներուն: Տղայամտութեան այս վերերեւումը, ապահովաբար ար-
դիւնքն է վաղեմի սովորոյթներու այն կաշկանդումն, ուրկէ խոյս
կուտայ զարգացումը, եւ ուրկէ մենք՝ հայերս ալ վարակուած կը
թուինք ըլլալ:

(Շարունակելի)

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԹՈՂՔ ԵՒ ՅՈՒՇՔ

Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն, ծրփու՛ն մշշի մը մեջեմ
Կը պսկերի հիմայ անցեալքս իմ դեմ,
Երանութեան տարտալ անուրջ խաբուսիկ,
Ոսկի կապոյտ՝ փոյի սակեմ ցոլացիկ:
Աղօսագիծ հոն նշմարեմ իմ ստեղծ,
Ու, սիրազնայ, դեպ յոյս ոգի մ'ե ծըներ,
Որու ձիւն ծոցն իր վարդ աշիւն բարձ առած՝
Կը ինձանայ հրեշտակիկ մ'անդիաց:
Ես եմ, բայց ինձ ես կը քրփիմ մի օտար.
Կենձած իմ դեմք, ճերմկած իմ հերք, սիրս խաւար
Տակին ժպտուն պսկերն հեռո՛ւն, ա՛լ հեռուն,
Ու արցունքի կ'իջնե աշես պառն առուն:

Երկրի վրայ քան ընտանեաց շրջանակ
Չըկայ պսկեր յուզիչ, մողիչ, գեղունակ.
Երջանկութիւն ունի յաստն քե դադար,
Այդ սկուռքին մեջ միայն զտեղն եր հրնար:
Սիրով յաւեւ այդ մթնոլորտն է ջերմին,
Ու հոն յոյսն է քոյսուն միմեանց նայումսին.
Միմեանց շունչով խնկահոտ քոյր մ'ե կազմուեր,
Գորովանքի աչեաց մեջ շիւղ զան արեւ
Քնճոյշ շարքառ կ ուղղեն շրթերն իրարու,
Ու համբոյրը անոնց վրայ քիւ կ առնու.
Մեկիմկու մեջ կը քրքրուան հոգիներ.
Անկենուն շարք նոյն խաղովն են դաշնակուեր:

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ *

ՍՈՒՏԸ ԻՐԱՒ՝ ԽԵՆԴԸ ԽԵԼՈՔ

Բայց Նասիպին պարագան տարրեր էր. եթէ կայ բան մը որ չի ձանձրացներ, որուն տեսքը միշտ հաճելի է, միշտ բազմալի, ա՜ն ալ խնդա՛ն է, որովհետեւ խնդալը տարափոխիկ է, ախորժաբեր, բլլալով կեանքի ղեղում մը, տօն մը, բլլալով կեանքին ամենէն յաջող ու երջանիկ արտայայտութիւնը, ամենէն աղուոր, արիւնային ձեւը. « ինչ շէն մարդ է » կ'ըսէ յուշովորդը զուարթ մէկու մը հակէն. սրանչեւի՛ր բացատրութիւն: Զուարթութիւնը լոյս մըն է և տաքութիւն մը, — ըսի՛նք արեւ մը — այնքան խնդացողին սրբան գիմացիւնին համար: Նասիպ կը խընդացունէր ոչ այնքան իր խօսքերովն սրբան իր հրանաւէտ ծիծաղներով: Իր խօսքերուն, կատակներուն մէջ ատակիկեան ուղ, գալլիտիան (gaulois) սլզսկող ու համեմ՝ փնտաւելու չէր. բայց խնդալով կ'ըսէր, և ասիկայ կը բաւէր սրպէս զի ղեղացիք համով գանային զանոնք. այսպէս յուշովորդեան երգերուն խօսքերը ինչպէս նաեւ զուսաներգութեանց librettoները ղեղեցիկ կ'երեւան իրենց եղանակներուն մէջէն, բայց վերջո՛ւր երաժշտութիւնը, և խօսքերուն իմաստը պիտի երևայ բնզի իր մերկ խեղճութեանը մէջ: Այս տեսակ զուարճացնողները զուրկ բլլալով բեղուն և ստեղծաբան աւիւնէ, մենաշնորհն ունին մէկ բանի նուիրազործուած կատակներ անդադար կրկնելու, ճիշդ ինչպէս նշանաւոր ղերատանի մը անձանձիր խաղալ կուսան իր ոտեղծած մէկ ղերը: Նասիպին և ղեղացիներուն խօսակցութիւնը մեծ մասամբ կը գտնուար մէկ բանի leit - motifներու շուրջն աննշան վառխախտներով. ասոնց զլխաւորը Նասիպին ուշադրան էր: Ըսեմ՝ նախ և առաջ որ փողացները մեծցած մեր Նասիպը « վրային ղլտիին » խնամք չէր տաներ. իր հագուստ — կապուստը կատակերգական էր իրեն պէս. իրեն արուած լաթերը կը պահէր կամ կը ծախէր և ինք տարիներով միւսնայն ղղետար կը հագնէր, անդադար կարկտեղով, անանտն և անյիշատակ տաքատ մը ունէր ղիմացկուն չուխայէ սրուն ղոյնը ղմուար էր սրոշել. յամանակը, արեւը, փաշին, անձերը, ամենքն ալ մէյմէկ ղոյն փոխ ատուած էին, անանկ որ ամէն ղոյնի կը չաւէր, հաւատարմ ուրացած մէկու մը պէս, տաքատին մէկ ոտքը միւսէն աւելի կարճ էր, ծայրը կերուած բլլալով կօշիկին ակուաներէն վեր գարձուցեր ու կարեր էր. գալլաւները յաճախ իրարու ղէմ կը սրղղէին իրենց գայներով, մէկը ճերմակ կ'ըլլար միւսը սե, մէկը կապոյտ միւսը կարմիր, ասուատին ետին կը պանծային երկու փառաւոր կարկտաններ, սե չուխայէ, լայնածաւալ ղունտուր տղղերու պէս աչքի ղարնող, — խեղճութեան աղղեր: Բոճկանն ու բոճկանակն տաքատին ընտանիքէն բաներ: Ահագին

* Տես Ա. Մամուշ րիւ 8, երես 174:

գրպաններ, զոր ինք կարած էր յատկապէս, անշափելի խորութեամբ, Միսմի Պսէհմ վիլլապային գրպաններուն մերձաւոր ազգական. իրբե խանութ, միմեանսց կը ծառայէին ասոնք. վախազրած առարկաներուն մեծ մասը, զկանէն գտածները, իրեն արուած ուտելիքները, եւ, ամէն բան հան կը թխմէր. թեւատ նիհար ծոպով հնամենի ֆլա մը սնէր ուր կեղտի խղրտ խաւեր, անձրեի, արեգարկի դեղնութիւն դաւնազել խառնուրդ մը կը ձեւացնէին. ֆէտը մէկ կտրմին ծուռ կը դնէր միշտ, հիմ ինչուն հարցուէր,

— Խօսքին շիտակը, ֆէտին ծուռը մախպուլ է կը պտտախառնէր: Գեղին մէջ առածի կարգ անցած էր այս խօսքը:

Բայց Նասիպին հագստաւ կապտաւորն վաւազոյն կէտը (ս'ի մեծի բառապոյսովն) իր « ուշիտու » ն էր, պատմական անձի մը չափ հոշակաւոր գեղին մէջ, եւ նոյն խակ շրջականները: Վիշ բառ ու բան կայ սա ուշիտուին չափ գտեւշական. մեր ժողովրդին սիրական մէկ քանի կատակներուն առանցքն է, առ բառով եղած ամէն կատակ կը խնդայնէ արդէն. « ուշիտու » կապե՞ր ես » մը կը բաւէ բրբէջի ահագին ծրար մը բակել տալու. հերիք է որ մարդ աչքին առջև բերէ անոր խեղճակ, գրեթէ լալկան ձեր, սմբածութիւնն ու անգոր ճօճումները: Բայց « ուշիտու »-ը իր դերադրական աստիճանին հասած էր Նասիպին ըսով. աս ալ ձեռք կը բերուի զայն գորս ձգելով, բանթաւնին վրայ: Երբեմն ամբողջովին, երբեմն մէկ ճիւղը միայն, երբեմն ծայր ցուցնելով տարաւին չի կոճկուած ճեղքէն, « ուշիտու »-ը անբաժան էր Նասիպին արտաքինէն եւ պէտք է բոլոր թէ Նասիպին կատակերգական փունջին էն շքեղ ու յատկանշական ծաղիկն էր, եւ, բաց աստի՜ մեր հերոսին կուտար հայ. հարազատ գրոշմ մը, տոհմանիշ մը, տեսակ մը *marque de fabrique*, գիմբոշիչ ու վաւերական: Երեսակայելու է ազ ճերմակ բարակ թելերուն մօտ զոյն տարաւի մը վրայ գծած տեսիլը. Գեղացիք չէին կշտանար զայն զխելով, եւ այդքան տարիներ ետքը՝ առաջին օրուան ախորժակովը կը խնդային. անհատնում կատակներու միշտ զոյ միշտ ներկայ պատճառ մըն էր. անհատնում կատակներ բռածս ամէնը ամէնը 5 — 40 հաս էին, ալ առածի կարգ անցած, որոնք կրկնուելով կը կրկնուէին եւ խնդացնելով կը խնդացնէին: Վարպետորդի շուկայի մը — ոսկերիչ բլլալու է անպատճառ — մականունն մը գտեր էր ուշիտուին. « Բաղապ մը թախմիշ » բրբէր էր, ինչ որ կարեւոր անձնաւորութեան մը բարձրութեանը հասցնել բոլոր է. « Խրլալու » բոլոր էր. եւ այս անունը մնացեր էր վրան: Որքան կը խնդացնէր այս « Խրլալու »-ը որ ինքնին հասով կերակուրի մը մէջ պրտած համեմին պէս բան մըն էր, բլլալով միանգամայն ճարտար պատրուակ մը բերան չառնելու բուն բառը որ զայն թակդական կրնար թուիլ կարգ մը ճաշակներու, մանաւանդ կանացի:

— Նասիպ, խրլալուդդ անկողնէ՛ն ելաւ . . .

— Ելաւ ահ կը պատի կոր պիղէ . . . չէ՞ք անանար կար.

Երբ ճեղքէն գորս իյնար,

— Նասիպ, խրլալուդդ քեմձիրէն ելեր է . . .

— Թո՛ղ ելլայ, ինչ գարար սէնի, հաւաւ կ'առնէ կոր կ'ըսէր .

Սիրուած կատակներէն մէկն ալ սա էր .

— Նաոխայ, աւօր է, ներս չառնե՞ս խրչալուզը... չե՞ս ամչնար...

Որուն Նաոխայ իբր միակ պատասխան կր խնդար, իր համբաւաւոր խնդումաճըովը .

Պատմիչի գերերնիս խղճի մասը կատարած ըլլալու համար ըսներ որ խրչալուզին կեանքին մէջ, շատ առաջները, կարեսոր դէպք մը պատահեր էր . Սկիւզները, Նաոխայ տեսնելով որ կապիչը ընդհանուր խօսակցութեան նիւթ կ'ըլլայ կոր, և լուրջի տանելով « ամօթ է » ներք, իր պարզ մարէն մէջ ըիչ մը զարմացմամբ խորհելով թէ ապայութենէն ի վեր բրած բնական մէկ բանը կրնայ եղեր այլոց ծիծաղը շարժել, տեսակ մը ապամին ամօթխածութենէ բռնուած՝ ելաւ օրին մէկը տարաւորն մէջ լաւ մը բանակց ուշխուշաբ . Գէպք մը եղաւ տսիկաւ . Ի դուր աչքերը փնտռեցին խրչալուզը . մէջ տեղ չի կար . բերնէ բերան պատեցաւ հրաշքին լարը . ամբողջ գեղը խնդալէն մարեցաւ . ամբողջ գեղը վրան լծափեցաւ .

— Ե՛օ՛ Նաոխայ, խրչալուզը ս'ըր է .

— Ան ալ ձեզի պէս ետզլլիս զացեր է, հանրմ .

Մէկ քանի օր խնդացին . բայց չեղաւ . խրչալուզը բարեկամի պէս բան մըն էր իրենց համար . անյիշատակ մատնականերէ ի վեր աչքերնին վարժուեր էր անոր քօհաֆ տեսքէն, սիրելի ներկայութեանը . մալթ գոյն տարաւորն վրայ ճերմակ բարիլոյսի պէս կը խնդոր կարծես իրենց երեսն ի վեր : Սնոր հետ կ'անհետանային կատակելու, զուարճանալու անհամար առիթներ : Իրենց ափսոս թուեցաւ նաեւ որ Նաոխայ շատ կարեւոր մաս մը կորսնցուցեր էր իր խնդութենէն, իր զիմագծութեան մէկ շատ բնորոշիչ նիւթ որուն պակասը կը խանգարէր ամբողջութիւնը . Նաոխայը առանց ուշջողալի՝ ձախող բան մըն էր, խեղաթիւրսւած, սխալ : Սնոր ճար մը խորհելու էր . Նաոխայ նախ զարմացաւ երբ տեսաւ որ փոխանակ զո՛հ մնալու սխտան պարտուել զինքը նախ կատակի ձեով, հետզհետէ գրեթէ լրջօրէն, մինչև որ բացէ ի բաց հրաւեր կարգացին « խրչալուզ » ըլլաւ առաջնայն արձակ համարձակ ձգելու, համագելով զինքը թէ « Ստամբուլ » շատերը անանկ կ'ընէին, թէ ամօթ չէ, թէ իրենք « մախուս » ըսած էին . . . Նաոխայ բաւորովին չի խափուեցաւ : Զգաց որ իր խնդումաճին չափ՝ ուշջողաւ նալ օգտակար էր իրեն, որովհետեւ ուրիշներ բուն հաճելի : Գիշեր մը տսոր վրայ փիլիսոփայեղէն ետքը՝ վճռեց զայն պաշտօնի կոչել նորէն : Ելաւ փառաւոր տեսակէն կապիչ մը շինեց . հինին տեղը կարեց և առաւուն փողոց ելաւ զայն ի տես զբաժ ամենականերէ ձեով, գեղը ցնծումի մէջ էր, խրչալուզը սղջնցեր էր . կեցցէ՛ խրչալուզը . Նաոխայը ձեռքէ ձեռք բաշեցին ափն օրը : Եւ երբ տուն վերադարձաւ ու ափն օրումն շահը, — տառելիք, զրամ կն . — հաշուեց, տեսաւ որ խրչալուզը հրաշքներ գործեր էր՝ միտքը զրաւ շահագործել զայն իր ծիծաղին պէս, ամէն օր ձեռ կը փոխէր :

Գեղին երկայն օրերն ինչպէս անցնելնին չի գիտցող բնականութենով — մեծ մասը սպասաւոր սնէր — տրուէր կը զուարճանային Նաոխային հետ :

Նասիպ՝ որ անկարելի կամ անձշմարտանման պիտի ըլլար, օրինակի համար
Բերայի պէս «բաղադարկթիալ» տեղ մը որ ընտանիքները անպատու-
թիւն պիտի համարէին անով զբաղիլ, զբաղելու ատեն ալ չպիտի ունե-
նային արդէն, իր տեղն էր Վոսիտի այդ գեղին մէջ, բնական էր հոն ու
պիտանի, շինական երեսիւթի մը պէս ձիշղ, այդ միջավայրին յարմար
անման ժամանց մըն էր: Բերա, Գասարչիւղ կամ Օրթաղիւղ ձմեռ դի-
շերները սալոն վարդ Տիկին և Օրթոյդ այսինչեաններ՝ տեսնելու էր
ինչ պարզութեամբ ու խանարհամոռութեամբ՝ խելք կը գնէին Նասիպին
հետ յամերով և իրենց արուեստատ յպիտները, աշխարհիկ շարժութիւնները,
մաքրակրօն կամ գաղխաղաւան հայերէնը ծալլած մէկ կողմ զրօժ՝
պարզ մարդերու և պարզ հայերու պէս կը խօսէին կը խնդային երանելի
Նասիպին հետ: Որովհետեւ Նասիպ շատ կարեւոր պէտք մըն ալ կը գո-
հացներ, առանց զիտնալու: Դիտելու է որ բարձր գասակարգի անձինք
որոնք ստիպուած են բարեկիրթ ձևերով ու լեզուաւ ասորելու իրենց մի-
ջավայրին մէջ, միշտ զսպելու ս' և է անձա՛հ շարժում ու խօսք, բուն
պէտք մը կ'զգան մերթ՝ թօթափելով ամէն կեղծիք ու կարգապահու-
թիւն, ազատ առարկէ՛ղ աւալու այն «գոհիկ» ու բնապաշտ զգայմանց
որոնք քիչ մը ցեխոտ հոգը կը կազմեն ամէն մարդկային ընտրեան, որ-
քան որ ազնուական ըլլայ իր ծաղումը կամ գաստխարակութիւնը: Մար-
դուս մէջ ամէն պէտքերն ալ կան, երբ մէկը յաղկեայ հակառակ պէտքը
նայիս պուխ կը վերցնէ և իր սնունդը կ'աղէ, այսպէս կը պահանջէ
կեանքին օրէնքը, և մենք կը հնազանդինք: Ասոր համար է որ մե-
ծառններ իրենց բոլի ի վեր ունին խեղկատակներ, մտերմ սրտ-
կալէզներ որոնց հետ բարոյակն տարբեր մէկը կ'ըլլան, կը մերկա-
նան իրենց սովորական կամ աշխարհիկ ծրարումը, պարզ մարդեր
կ'ըլլան, ու անանուանելի, անխոտաւանելի ինչ որ ունին իրենց ներ-
սիւղին, որչափ յիմարտութիւն և գէշութիւն որ կայ, կը թափեն այդ հա-
ւատարիմ անակալէզներուն դիրկը, — անհուն սիտիանքովը սիրաբ
խառնուող մէկու մը որ մարդու առջև ինքզինքը բռնիկն ետքը՝ ծածուկ
տեղ մը կ'երթայ ազատ համարձակ կը փախէ: Իրենց էութեան ստուերի
մէջ մնացած մասը կը ցուցնեն անոնց, ինչե՛ր չեն տեսնար, ինչիւր չեն
լսեր մեծերու այդ մտերմեանիւր, որոնք մեծ մասամբ իրենց պաշտօնին
մարդերն են, խնամով ընտրուած կարծես, իրենք ըլլալով արմատապէս
փոտած, մինչ մեծերը կրնան ագիւ մարդեր ըլլալ իրենց ընկերական
կամ հանրային կեանքին մէջ և յոռութեան վայրկեաններ միայն ունին,
ամէն մարդու պատահող գէշ ներշնչումներ: Ասանկ ալ, — համեմատու-
թիւնները պահելով — իրենց ջրջանակներուն մէջ շտապողանց կարգապա-
հութեամբ ու շրջահայեցութեամբ պտնալէ յոգնած այդ ընտանիքները՝
Նասիպին շնորհիւ արձակ համարձակ տեսութեան մը սիտիանքն ու
հանգստութիւնը կը վայելէին: Կեղծ բոմբիւմաններ իրարու բռնու վար-
ժուած մարդոց համար ինչ հանցք էր մէկը ունենալ գիմացը որուն երե-
սին մարդկ ու սրտէ՛ղ անցածը կարենաւ ըսել առանց բռնուելու, առանց
ամէնալու որքան որ անախորժ ըլլայ: Այսպէս, կը թեթեմեմէին ինքզինք-

նին, կը քակէին իրենց մարին ու լեզուին կապերը, կը վայելէին անասելի երջանկութիւնը մէկու մը որ ամբողջ օրը նեղ զգեստի մը մէջ խղզուելէն ետքը՝ տուն երթալուն պէս լայն ու հանդստաւէտ պարեզօտ մը կը հաղնի և ազատ շունչ կ'առնէ: Արդէն, — տեսէ՛ք ինչ խորունկ ներզաշնակութիւն կայ մարդկային իրերուն մէջ — տիկիններն և օրիորդներն սոստանիկ արդուզարդին կաշկանդումներէն ազատած էին իրենց մարմինները սրանք թոյլ հանդերձներու մէջ կ'ապրէին ու կ'աճէին համարձակ, զեղին առողջ օգը, հոյն ու արեւը ծծելով կաշտ ու կուռ:

(Հարունակելի)

ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱՅԱՆ

ԴԵՊՔԵՐ ՈՒ ԴԵՍՔԵՐ

Ա

Արքեպիսկոպոսութեան շնորհումը երկու Եպիսկոպոսներուն հետաքրքրական պարագայ մը կ'ներկայացնէ: Ըսուեցաւ թէ Մանկունի Սրբազանի արդէն շնորհուած է «Արք» — «Մեծ» ախողոսը Մակար Կաթողիկոսէն: Այս իրողութիւնը ա՛յն ատեն երեւան կ'եւլէ՝ երբ Հայոց Կաթողիկոսը Ս. Պատրիարքի միջնորդութեամբ «Մեծ» Եպիսկոպոսներու զերբը կուտայ Մանկունի Սրբազանի: Այս է հետաքրքրական պարագան:

Տարակոյս չկայ որ մեծ սխալ մըն է այս: Կաթողիկոսարանի Դիւանը հարկաւ ունի արձանագրութիւն մը, ո՛ւր ձեռնագրութեան կարգով նշանակուած են եթէ ոչ ամբողջ հայ եկեղեցականներու անունը, գոնէ Եպիսկոպոսներունը, հետեւաբար ասոնց «արք»ութեան թուականները, եւայլն: Չկա՞յ արդեօք այսպիսի արձանագրութիւն մը, եթէ կայ, ինչպիսի տիպօս մըն է ա՛ն, որ կրկին անգամ կը տրուի իսկ եթէ չկայ, այս թերութեան հետեւանքով արդեօք անգիտակցաբար կը կրկնուի «Արք»ութեան շնորհումը: Երկու պարագային ալ ուշադրաւ խնդիր մըն է այս:

Ար՛հ կամ Ար՛հի, որ յունարէն մեծ — պետ կ'նշանակէ, կ'կոչուէին ա՛յն Եպիսկոպոսներ, որք ընդարձակ վիճակներ կ'կառավարէին՝ իրենց ձեռքին տակ ունեւալով Քորեպիսկոպոսներ: Ըսել է որ ուղղակի Եպիսկոպոսի մը պաշտօնէն կ'բղխի արժութիւնը եւ Եպիսկոպոս մը որ այդ պաշտօնի վրայ է, ինքնին արքեպիսկոպոս կ'ըլլայ: Բայց միշտ այդպէս չմնաց արքութեան ըմբռնումը եւ մա՛նաւանդ հիմայ պարզապէս պատուի տիպօս մ'եղաւ, զոր իբր վարձատրութիւն կամ իբր քաջալիւրութիւն՝ Հայոց Կաթողիկոսները կ'շնորհեն իրենց Եպիսկոպոսներուն, ըլլան անոնք վիճակաւոր Առաջնորդներ կամ ո՛չ:

Եւ աւելի հետաքրքրականը կայ՝ Մեր մէջ, մասնաւորապէս լրագրութեան մէջ, արժութիւն կ'ընտրուի այս կամ այն եպիսկոպոսին որ արքեպիսկոպոս չե'ն, ճիշտ ա'յնպէս՝ ինչպէս որ Ծայրագոյնութիւն կ'արուի չա'տ մը արքեպիսկոպոսին կամ մասնաւոր աստիճան ունեցող վարդապետներուն եւ ընդհակառակը՝ շատեր ալ իրենց Ծայրագոյնութենէն կ'զրկուին . . . լրագրիներու մէջ:

Եթէ Հայոց Կաթողիկոսարանին մէջ չկայ արձանագրութիւն, գոնէ կայ լրագրիներուն մէջ եւ եթէ՝ վիճակագրութիւն մը պատ-
րաստուէր լրագրական շնորհումներուն համար, անշուշտ, պիտի տեսնուէր թէ չա'տ եպիսկոպոսներ ատանց Կաթողիկոսական բա-
րեհաճութեան շատո'նց արքեպիսկոպոս եղած են:

Կարգապահութեան այս հիանալի հանգիստաւորութեան մէջ ինչ կ'արժէ կրկին կրկին արուած կամ շնորհուած արխիքիսն մը եւ ինչ հարկ կ'մնայ Կաթողիկոսարանի մէջ արձանագրութիւն փրկու-
անելու:

Երուսաղէմի Ս. Յակոբ վանքին Լուսարարապետքեան պաշա-
տը, վերջապէս, քուէարկութեամբ վիճակած է Տ. Գաբրիէլ Վարդ.
(Ծայրագոյն է թէ ոչ, չե'մ գիտեր) Անոյշեանի:

Ս. Յակոբայ Վանքին պէս դարձար հաստատութեան մը եկե-
ղեցական բոլոր հարստութիւններն ու հնութիւնները միայն մէկ
մարդու վստահիլ, իր պատմական պատճառները ունեցած է եւ
Վանքի ներքին կանոնադրութեամբ ալ նուիրագործուած սովորու-
թիւններէն եղած է: Բայց գործնական չթուիր այսպիսի վստահու-
թիւն մը, քանի որ ամէն տեսակ հաւանականութիւններու առջեւ
կարելի է կանդ առնել: Ինչո՞ւ. այդպիսի պաշտօն մը յայտնի եւ
որոշ պայմաններով քանի մը հոգիներու չքանձնուի, բան մը՝ որ
կրնայ օգտակարապէս գործադրուիլ:

Լուսարարապետութիւնը Երուսաղէմի մէջ երկու կարեւոր
պաշտօններու միացումն է. մէկը Վանքին հնութիւններուն ու հա-
րստութիւններուն անվթար պահպանումը, իսկ միւսը՝ Ս. Տեղեաց
մէջ Հայոց եկեղեցական պաշտամունքները ժամանակին կատարե-
լու համար պէտք եղած կարգադրութիւնը:

Առաջինը չա'տ կարեւոր է Երուսաղէմի համար եւ կարծենք
թէ մէկէ աւելի ձեռքերու եւ աչքերու տակ աւելի ապահովութիւն
կայ մարդու եւ անվթար պահպանութեան համար քան թէ միակ
մարդու մը, որ սրբան ալ վստահելի ըլլայ, կարելի չէ՝ որ հասնի
ա'յնքան հարուստ եւ բազմակողմանի աւանդատան մը կամ դան-
ձաւանի մը հսկողութեան Լուսարարական կամ լաւ եւս աւան-
դապահական մարմին մը երեք կամ չորս հոգիէ աւելի լաւ պիտի
վարէին այդ պաշտ. նը, ժողովական գրութեամբ կազմուելէ ետք:
Ասով բոլոր Վանքը կամ Վանքի ամէնէն կարեւոր եւ գործունայ

մասը միշտ մօտէն հսկած պիտի ըլլայ Ս. Յակոբայ Աւանդատան :

Իսկ երկրորդը՝ աւելի փափուկ պաշտօն մըն է, որ կրնայ վրտատահուիլ անաշուտ վարդապետի կամ Եպիսկոպոսի մը եւ կամ միւ եւեռոյն մարմնի: Քանի որ Միաբանութեան բոլոր ձեռնադրեալ անդամները պիտի գործածուին Հայոց եկեղեցական պաշտամունքները ժամանակին կատարելու համար, տարակոյս չկայ որ աշառու, կողմնակցութիւն ահրող ո՛ր եւ է լուսարարագիտ՝ միշտ պիտի ատուի զրկուածներուն կամ չարաչար գործածուածներու: Կողմէն: Ընդհակառակը մարմնի մը որոշումով եղած կարգադրութիւնները աւելի վստահութիւն պիտի ներշնչէին:

Թեկադրութիւն մըն է այս, որ կրնայ նկատի առնուիլ Տնօրէն Խորհուրդի կողմէն:

Ե.

Աստուածաշունչի տպագրութիւնը Ս. Էջմիածնի մէջ՝ Հոգ. Տ Կարապետ Վրդ. Տէր Մկրտիչեանի հսկողութեան տակ յաջողապէս սկսած է, ինչպէս որ կ'երեւի իբր նմոյշ զրկուած առաջին տետրակէն:

Կարապետ Վրդ. Էջմիածնի մատենադարանի քառասուն օրինակ ձեռագիր Աստուածաշունչներու մէջէն ընտրած է ա'յնպիսիները, որոնք տարբեր ընտանիքներու կ'պատկանին եւ համեմատութեան համար արժէք մ'ունին. այս ընտրուածներու թիւը սահմանափակելով, 16 ի խնցուցած է եւ այս ծանկնդ օրինակներու համեմատութեամբ է որ պիտի հրատարակուի նորը՝ Ահա՛ այդ ձեռագիրներուն ցանկը:

Ա. 1272 ին գրուած: — Բ. 1292 ին գրուած՝ Ստեփաննոս Գոյնեւրեւեցանցի ձեռքով Գէորգ Սկեւաքի օրինակին վրայ, ազգակից Զօհրապեանի բուն օրինակին — Գ. 1295 ին գրուած, բուն օրինակ Ոսկանի — Դ. 1255 ին գրուած, հին օրինակ մը բայց պակասաւոր: — Ե. 1280 ին գրուած, Մխիթար Այբեւանցու ամբողջ Աստուածաշունչը պարունակող ձեռքնաիր: — Զ. 1422 ին գրուած Աղթամարի մէջ: — Է. 1447 ին գրուած (միայն Հնդկամատեան): — Ը. 1318 ին գրուած: — Թ. 1373 ին գրուած: — Ժ. 1465 էն յատաջ գրուած (թերի): — ԺԱ. 1393 ին գրուած, ազգակից եւ շատ նման Զօհրապեան բուն օրինակին, Գէորգ Սկեւաքու օրինակին վրայ, անոր Մարտիրոս աշակերտին ձեռքով: — ԺԲ. 1368 ին գրուած: — ԺԳ. 1390 — 4000 (այսպէս 4000) — ԺԴ. 1330 (?) ին գրուած: — ԺԵ. 1318 ին գրուած, ըստ երեւոյթին Յովնանէս Երզնկացու ինքնագիր: — ԺԶ. 1390. սխալմամբ հնագոյն համարուած, բայց ո՛չ վաղ քան 1300:

Ասանցմէ զատ երկու ձեռնոցներ ԺԲ — ԺԳ դարերու գտնուած:

«Աստուածաշունչի նոր հրատարակութեան առաջին թերթը եւ մի քանի գլուխները տարբեր ընթերցուածներն, իբրեւ նմուշ աւելուած, ուղարկուում են զանազան տեղեր՝ բանիմաց անձանց կար-

ծիքն իմանալու նպատակով: Խնդրում ենք կամ թերթը գիտողու-
թիւններով վերաբարձնել Մ. Աթոռի տպարան եւ կամ յայտնել
այդ գիտողութիւնները հրատարակաւ » . . . :

« Պէտք է ի նկատի ունենալ, որ ծանօթութիւնները եւ տարբե-
րութիւնները համար ուրիշ նոր տառ դործ կածուի » :

Այս առաջին տեսարկը երկիջեան 16 երեսներով, 28 × 22,5 մե-
ծութեամբ, ընտիր թուղթի վրայ, չա'տ մաքուր տպագրութեամբ,
լայն լայն լուսանցքներով լոյս տեսած է: Տարբերութիւնները
կամ պէսպիսոյթները (variante) աստղանշուած են գեղեցկօրէն:
Այդ պէսպիսոյթները ետքը առանձին պիտի ժողովուին եւ պիտի
դրուին իւրաքանչիւր դրփի եւ կամ ամբողջ Աստուածաշունչին
վերջը, այն ալ որոշ թուով օրինակներու համար սրպէսդի նոր
հրատարակութիւնը չխճողուի աստեղմով: Ասկից զատ առանձին
տեսարկով մըն ալ պիտի հրատարակուին բոլոր պէսպիսոյթները:

Ձեռագիրներու համեմատութեան կամ բաղդատութեան համար
կարագեւ Վրդ. ի օգնականն նշանակուած են չորս ճեմարանական-
ներ, որոնք հերոսն ընթացաւարտ եղած են. ուրիշ օգնողներ ալ
կան:

Փափաքելի է որ հրատարակութիւնը կարելի եղածին չափ խը-
նամբով եւ շուտով ի գլուխ հանուի: Տարակոյս չկայ որ այն « բա-
նիմաց » անձեր, որոնց զրկուած է առաջին տեսարկը նոյնպէս
շուտով պիտի ընեն իրենց գիտողութիւնները կամ թելադրութիւն-
ները:

Պ.

Թուրքիոյ մէջ պաշտօն վարող Առաջնորդ մը կրնա՞յ Ուղղակի
գիմում ընել Հայոց Կաթողիկոսին, այսինքն՝ առանց Պատրիարքա-
րանի միջնորդութեան, ո' եւ է խնդրի, մա'նաւանդ ամուսնական
խնդրի համար: Կարնոյ առաջնորդին ուղղակի մէկ գիմումը զոր
ըրած է Նորին Օծութեան, իբր անկարգութիւն գիտուեցաւ այս
տեղ հրապարակաւ: Թէեւ աննշան անցաւ այդ անհարկի գիտողու-
թիւնը Առաջնորդի մը ընթացքին նկատմամբ, բայց խնդիրը ա'յն-
քան յայտնի է որ կ'ստիպուինք չեշտել զայն:

Ամէն երկրի մէջ, ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ բարձրագոյն եւ
ամենէն բարձր ատեաններ եւ դռներ բաց են գիմումներու համար:
Ասի անկարգութիւն մը չէ'. շատ օգտակար գիւրութիւն մըն է,
որմէ կրնան օգտուիլ գործ եւ խնդրի ունեցողներ: Եթէ երբեք գի-
մումը սխալ եղած է եւ կամ պէտք կ'տեսնուի այդ խնդիրը ուրիշ
խողովակներէ ալ անցնել տալ, զոր օրինակ Կարնոյ Առաջնորդին
ըրած խնդիրը, Ս. Կաթողիկոսը գիտէր զայն յանձնել իր պատկա-
նած տեղը, Պատրիարքարան, եւ անկից ետքը նկատի առնել:

Այդ անհարկի գիտողութիւնը, ուրեմն, ո'չ միայն Կարնոյ Առաջ-
նորդին եղած կ'ըլլայ, այլ մա'նաւանդ Ս. Կաթողիկոսին, որ քա-

Նաւերած կ'համարուի այդպիսի ուղղակի գիմումները: Թէեւ շատ ծանր է այսպիսի հետեւութիւն մը, բայց դժբախտաբար ինքնին կ'հետեւի:

Ե՞րբ պիտի գազըին սա ամեղցիկը դատողութիւններ ու գիտողութիւններ ա'յնպիսի անձերու մասին որոնք չա'տ լաւ գիտեն իրենց գործը, իրեց յարաբերութիւններուն պայմանները:

ՇԱՆՈՒՐԻ ԲԱՐԵՎԱՍԸ

Վրիժիլի — Ա Մամուլի (Թիւ 7 փետր 15) էջ 157 «Խորէն եպս Մխիթարեան՝ ա'յն ղեմերէն է, որոնք կրնան տիպար ցոյց տրուիլ ինքնաշխատութեամբ ու շատիւն ձեռք բերուած հախաւոր հմտութեամբ փայլողներու,» նախադասութեան մէջ պէտք է ըլլայ, «որոնք կրնան տիպար ցոյց տրուիլ ինքնաշխատութեամբ ձեռք բերուած և շա'տ հախաւոր հմտութեամբ փայլողներու»:

ՆՈՅՆ

ԵՐԶԱՆԵԿ ՄԱՆ

Իշնա՛, զընա՛ դուն ֆու ճանքադ մքսանոց,
Ու անվրսահ, տարակոյսի ֆու ճանքադ.
Մինչ ես ծաղկի ճաւրակներէն շուտոռոց
Պիտի երթալ՝ քեզ սիրեչիս խանդակաբ:

Ես ամենուն, ո՛հ, ամենուն, իմ խեղճ սերս
Պիտի ըսեմ՝ ծաղիկներուն, շողերուն,
Աշակներուն, հովիւն, ես իմ յոյզերս՝
Ես իմ երազս պիտի պատեմ ցնորուն:

Պիտի ըսեմ քե ի նշպես օր մը յանկարծ
Սիրեցի քեզ, զիմաշով որ հիւսնդ եմ
Ու քանասեղծ եւեթ, կայծ մը սիրարծարծ
Աչքերուդ մօտ, տեւի մը, ո՛հ, հոգւոյդ դիմ:

Քեզի համար, պիտի երգեմ աղեկեզ
Տաղերը՝ զոր ոչ մեկ ֆերթոյ դեռ չսցաւ.
Ուրիշ կիներ պիտի խաբուին յանգեալս...
Եւ դուն պիտի անգիտանաս ադ հարկաւ

Օ՛հ, ի նշ փոյթ որ ծայրն այդ ճանքուն չի հասած,
Իս հասցրնե քեզ սիրելուս այդ գաղտնիք,
Չեմքս՝ փունջեր, գիրկքս՝ քրնար, աչքքս՝ շաց...
Մե՛ղի, չի ճանչնաս պիտի այդ մահն՝ երջանիկ:

ՎԱՅԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ՆՕԹԵՐ

ՔՈՔԼԷՆ ԷՆԷ ԵՒ ԻՐ ԹԱՏՐՈՆԸ

Յաղթական տնցը մը եղաւ Քորլէնի տնցը՝ Պոլսէն. և ասիկայ՝ ան-
խուսափելի էր արդէն: Հանդրուանը — Բըթի Շանի ձմեռնային թատ-
րանը — հազիւ բաւեց իր մէջ պարունակելու ահագին՝ բազմութիւնը որ,
վերջապէս, երկար սպասումէ մը ետքը, աճապարած էր օգտուիլ ասի-
թէն, ողորուն հանգամանքով մը գրաւելով թատրոնին բոլոր մասերը:
Հինգ նշանակելի դիշերներ սահեցան երազներու պէս, և հասարակու-
թիւնը գիտցաւ վայելիլ ու մեծապէս զնահատել Բօնթ Սէն Մաթթէնի
թատրոնին նշանաւոր վարիչ — գերաստանը և իր խումբը: Ու և է արուես-
տի ընդալատ, ազաւհովարար, չարիտի վարսներ բարձրաձայն յայտնելու
թէ կատակերգութեան այս անբաշխ ստիւղի վարպետը Պոլսի թատրոնի
արդի շրջանին մէջ օրօպէս բրաւ, զրեթէ շաբաթի մը չափ իր անունին ու
խաղին հմայքներովը զբաղեցնելով արուեստասէր միաբերրի:

Յերանիսը Սարսէի մը ընդդէմ զեղազկաութիւնը, Ռընէ Տումբի
նրբարուեստ ճաշակը կամ Լաուսումի մը թափանցունակ ճանաչողութիւնը
ունենալու է մարդ՝ յատկանելու հաւար իր խկութեան մէջ ընթերցողնե-
րուն ներկայացնել այս բազմաթիւ ու ճկուն արուեստագէտը: Բայց ասի-
կայ պատճառ չէ որ ասիթը բարեկեղ չնկաւեմ՝ զէթ քանի մը տեղե-
կութիւններ հազարիկու ընթերցողներուն, Քորլէն Էնէի և իր թատրոնին
մասին, մանաւանդ որ Պոլսահայ թերթերու մէջ ակրալ միաձայլ, միա-
նուայ անսարքութիւնն ալ գրելու մը կ'ըլլայ ատար:

Régnierի այս աշակերտը ծնած է 1841ին Պալսոնը — սիւս — Մէս:
16 տարեկան հասակին մէջ իրի ամաթէօր՝ իր գիւղին մէջ քանի մը
ներկայացումներ կուտայ որ խաղերին զնահատումին կ'արժանանայ:
Վերջը Բարիդ կ'երթայ արուեստը կառարեղադրելու և Régnierի կ'ա-
շակերտի. 1886ին Conservatoireէ կատակերգութեան ճիւղին տառջին
մրցանակը կ'առանայ: 1884ին Théâtre Français մէջ débiter կ'ը-
նէ. Բարիդի և թերեւ ամբողջ աշխարհի տառջին թատրոնը որ Սառ
Վերնաներ, Պէոթինիներ, Պրանտներ, Լո Պոսթներ մեծ յիշատակ-
ներ ունին թողած և որ այժմ Մանէ Սիւլլի, Մամ. Սըլիս — Վէպէս,
Մամ. Սիւլլի և արիւնքեր կը փայլին, կը փայլատակեն:

Քորլէն Էնէ անմրցելի հոշակուած է մանաւորապէս Կալնիւտարի,
Տիւէլէնի, Ժան Պառի, Սիւանօ ար Պէոթրաքի նման պոտմական
զրոյմ ունեցող խաղերու զիւստը գերակաւարտութիւններովը: Բայց ա-
մենէն աւելի Սիւանօ ար Պէոթրաքն է, տկաղեմական Էստան Ռօսթա-
նի սրամիտ ու հանճարեղ մէկ թատրերգութիւնը որ Սիւանօի գերը ան-
հուն յաջողութեամբ մը կատարած է:

1866ին Քաբլէն Թէաթրո Ֆրանսէն կը թողու, նիւթապէս աւելի լաւն պայմաններ ձեռք ձգելու համար և Անգլիա, Ամերիկա կը ճամբորդէ ուր բախլը կը յալի իրեն: Մշտապէս յաջողութիւններ կը ստիպեն զինքը տարւան 8 — 9 ամիսները օտար երկիրներ անցունելու, շարունակելով իր ներկայացումները: Բարիկ վերադարձին կ'ստանանք անօրէնութիւնը Բոսթը Սէն Մարթէն թատրոնին որուն վրայ պիտի խօսիմք բիշ մը վերջ:

Այս առթիւ աւելորդ չըլլայ իր եղբորը՝ ոչ նուազ հռչակաւոր Քաբլէն Քատէի մասին ալ մէկ երկու խօսք բռնել: 1848 ին ծնած, նոյնպէս Régulier աշակերտած և Conservatoire Լ. մրցանակ ստացած է: Début՝ Օտէնի մէջ, յետոյ Théâtre Français անցած: Նշանաւոր է Պաղիլի (Mariage de Figaro, «Պոմարշէ») Պատպիէ ար Սէվիլի, (Պոմարշէ) Հարրախոնի (Avare, Մօլիէր) են. զերեւոյն մէջ: Մինչև այսօր Թէաթրո Ֆրանսէի խումբին անդամը կը մնայ: Պատուոյ Լէգէոնի ասպետ, Հանր. Կրթութեան սպայ տիտղոսով պատուուած է և արժանացած՝ Զինուորական շքազարմի:

Իսկ Քաբլէն Էնէ այս անգամ ստացած է Բ. կարգի Օսմանիէ պատուանշան, ինչպէս լրագիրները ծանուցին:

* * *

Մինչև 1781 թուականը ետ երթալ պէտք է, զանելու համար հետքը հանդիսարանի մը՝ հաստատուած այն տեղին վրայ ուր կը բարձրանայ այսօր Բոսթ Սէն Մարթէն թատրոնը: Օրէնքս, որ այն ատենները Բալէ Ռուալիալ կը գտնուէր, հրդեհէ մը այրած բլլալով անոր տեղ սրահ մը շինուեցաւ 86 օրուան մէջ որուն բացումը 1781 Օգոստ. 2ին տեղի ունեցաւ: Այս սրահը որ մինչև 1794 Օրէնքայի ներկայացումներուն ծառայեց, 1802ին Ժէօ Ժէմիկի (Jeux Gymniques) կոչուեցաւ և աւելի վերջը, Սէն — Թոմէնի անօրէնութեան տակ, Բոսթ Սէն Մարթէն անունը ստացաւ զոր պահէց մինչև այսօր: Հրկիզուած 1871ին, այս թատրոնը տարի մը վերջ վերստին շինուեցաւ: Ռօշարի անօրէնութեամբ, իր սրահը կանոնաւոր վիճակի մը վերածուեցաւ: Հոյ ստեղծուած և ներկայացուած վերջին թատերախաղերը եղան Նաբօլէոն (1893) Թիպիւր ա Քաբլէ, Սապո օ Քլիւ (1894), Լը Քօլիէ տը լա Ռէն, լա Տառ տը Քաբլէ (1895): 1895ին, նոր անօրէնութեամբ մ'օժտուեցաւ, իր զլախը սենեակով համակրելին Գ. Պատիւնէր և Քաբլէն Էնէի թանկագին աջակցութիւնը: Այս անօրէնութիւնը ի սպասբանին մէջ բաղմամբ կարևոր զեղազարդումներ աւելցուց և յաջորդաբար տուաւ Միսիւր Տիւ Կլեքքէն, Ֆանիան լա Թիւլիք, Թիւրմիտօր, ինչպէս նաև Լ'Ռոբրաթ, Ժազ Գալօ, լի Պիէնֆիէրօն, Տօն Սեղար տը Պազան, լը Քօլօնէլ Ռօկպոնէն, Լա Մօնրանէր անշաքի խաղերը, և Պրիլիզ մը, Միսիւր տը Բատին:

1897 — 98ի թատերական շրջանին սկիզբը, նոր ընկերութիւն մը կազմուեց և Բոսթ Սէն Մարթէն թատրոնը շահագործելու համար, որուն վարիչները եղան Քաբլէնէն, և Էստէն ա Ֆելիքս Ֆելուի: Առաջին

խաղը եղաւ Մօռ տը Հօշ, յետոյ Թերակտօրի վերստին ներկայացումը, և Սիւսանօ տը Պիեքքաքի ստեղծումը (25 Դեկտ., 1897): Վերստացում՝ Սիւսանօ տը Պիեքքաքով, Բրիւս քը Ռեկով (4 Ապրիլ 1899): Իսկ 1899 — 900 թատեր. եղանակին վերաբացումին ժառանգ Տաւ տը Մօնսորօն (9 Հոկտ. 1899) և ամենին վերջը՝ նոր թատերախաղ մը, Բուօ Վափա, բաղումով՝ Բուլնիացի համբաւաւոր զրապէս Սինքլէվիլի համանուն վէպէն:

* * *

Պարտաւոր լրացումներն մէջ, ուր նրբաճաշակ նիւթերու (?) ընտրութեան և վիճարանութեան մասին աշխարհ խոր հետաքրքիրներ երևան եկած են ու կողման պահանջուած առեն, Tournée Coquelin ի նկատմամբ դնաշատականի մը — թուրանք բննագատականը — վերադաշումը ինքնին բաւական նշանակելի պարագայ մը կը դառնայ, երբ միւս կողմ նկատողութեան տան ուր նաեւ թէ, թատերական եռանդուն բրնձիկագիրներ չէ՛ որ կը պահուին լայնածաւալ հրապարակին վրայ: Արդեօք ձեռնպահ մնալու այս եղանակը կրնա՞յ արդարանալ եթէ տախկալ լին խոտովանութիւն մը նկատենք սո՛վերու կատկածոս անվտանգութեան, cabotinage մը արտաբերելու երկիւղով ա՛լ աւելի մեծցած, ընդամենը: Ինչ որ ա՛լ բլլայ, մեր օրաթերթերը ներկայացում իւրաքանչիւր թատերախաղի համար դնել ամփոփ տեսութիւն մը ընելու էին, օրինակ տանելով տեղական ուս որ մեծաւելն որ արձաշանդը եղաւ օրը օրին, այս արտախաղ խափին յաջալովութեններուն ու արձանացած խանդավառ ծափահարութիւններուն:

Անխիճելի է, արդարեւ, թէ Պարտի թատերական կեանքը ուր աշխարհ փայլուն ու շքեղ էջեր աւելցուցին Սառի Պիեքքաքներ, Ռայչլէպէրկներ, Ռեյմոններ, Մանէ Սիլվիներ, Անթուաններ, Ժաննէ Հառիկներ, և այս անգամ Գոքլէն Էնէ, յաճախ, պահանջուած սշաղկութեան կամ դնաշատութիւն տառիկայ չէ դարձած հայ մասուլին մէջ, արտեստի բննագատներու չլրացման թէ զեղչեղեղագիտական բմբուռներու՝ մեր մէջ երկրորդական տեղ մը գրաւելուն հետեանքով: Եւ նոյն իսկ սրիշ կերպով ալ լաւատես չախի կրնամ բլլալ, մինչ յայտարարելու տատիճան թէ Պարտական թատերաբմներու վրայ պատահարաւ երեցած ընտրեալ խումբերու (Ինչպէս Գոքլէններ, են.) առած ներկայացումներուն մենք — հայերու — շատ աննշան թաւով մը ներկայ դանաւած ենք, ան ալ, ոչ թէ արուեստասերի նուրբ ձգտումներ զգացնելու, այլ մեր արդարաւորաւ կամ օթեակներուն պերհաշարութիւնը ցուցադրելու անապարձ մը տաճարով յաճախ: Եւ արդէն ե՞րբ dilettantի սահմանը ասկէց տարբեր հայեցակէտ մը դիտուած ենք: . . .

Վերջապէս տեսչ, անշուշտ հաճելի պիտի բլլայ յիշել այս ամփոփ Թրքահայ թատրանի պատմութիւն մը լոյս ընծայելու բաղձապահանջ զորքը սրուն պատարասութեան ձեռնարկած է արդէն ծանօթ հրատարակիչ Սմբատ Լք. Դաթեան: Ինչպէս արդէն յայտնի է, ստաւար աշխա-

տութիւն մը պիտի ըլլայ ասիկայ, հայ գերասաններու կենսագրականներով ու պատկերներով ճտեղծած, բեմի ժարդուն յաջողութիւնները, արշաւները, յուզումնալից կեանքը շահեկանօրէն ցոլացնող: Աւելորդ չէ կրկնել թէ այս լուրջ ձեռնարկին յաջողութիւնը կախում պիտի ունենայ նաեւ աս' ին միջոցներէն զորս հայ թատրոնի համակիր բարեկամներ չպիտի զլանան անշուշտ յիշեալին տրամադրութեան ասի զնել, ըլլան անոնք ծանօթութիւններ, պատմ. անցքեր, մանրադէպեր են. հայ գերասաններու կեանքին հետ վերաբերում անեցոյ պարալաներ վերջապէս: Փաշաքեշի է որ ժամ առաջ յաջողութեամբ սլակալուէր այս աշխատութիւնը որ կոչուած է Թրքահայ թատերական աշխարհին մէջ զգացուած կարեւոր պակասներէն մէկը լրացնել:

ՄԻՋՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

Բ ԵՔ ԸՍՏ . . . ԱՔԻՍՈՂՈՍԹ

(ՇՈՂՄՈՂ ԵՒ ԻՐԱՐ ՁԻ ԲՈՒՆԱԾ ՏՈՂԵՐ)

- Մեզ շատ խնդացուց բարեկենդանին
Աքիսողունը, բարի կենդանին,
Շաքամը մէկ հեղ մեզ տալով . . . տէսման
Երբեմն համալ, բայց միշտ épatant:
Նա լուրեր ժողի է լեռէն ու ձորէն,
(Տանձը շատ լաւ է, կըսէ, խնծորէն)
Ահն տեղ է նա, ասդին եւ անդին,
- Հոտ է արուեստին . . . անապա կարի՞ն.
Այդ խաժ աչերէն կը փախչի ոչինչ,
Աչեր հրացայտ, աչեր մեծ ու ջինջ
Աչեր գետնորաժ սոորեւ գանկին՝
Որոն, ո՞վ գիտէ, կայրեն որ ան կին:
Ոչ ձեռ գիտէ եւ ոչ ալ անոռ
- Շատ զարմանդ կազգէ այս բանին համար —
Ունի շարունակ նա գանձեր յանգի,
- Այսր լախճանը ո՞ր տեղ պիտ' յանգի — ,
Կարտադրէ աստու, յաւեւ ան լախճան,
(Շատ Ծաղիկ՝ կուտայ . . . Փանտլին պախճան)
Հրասրբերէլ ծեր տղայ, աղջիկ,
Ուշադիր աչքէն չըլլայ որ փախչի,
Ո՞վ դուք փախկաւուն, նազելի կուսանջ
- Գալ տարի ձեզ ալ կարգել կը յուսանջ:
Երբեմն Ծաղիկ, երբեմն Մասիս,

— Այդ երկուքին ալ ինչպէ՞ս կը համարիս —
 Երբեմն ալ *Մարտոշ* դեռ երէկ հոն էր,
 Ես կը զարմանամ, *ma parole d'honneur* :
 Ամեն տողին մէջ կը գտնես համբար,
 Յանգեր իրարու կաշածես տան համբոյր,
 Բաւեր ներդաշնակ կուգան տակէ տակ,
 Միշտ պատճառելով ծիծաղ ու կատակ :

* * *

Խեղ մի փնտռէ՛ր հոն, ոչ . . . խմստ բանի,
Լեղե. ղեղե խորդանի,
 Յանգեր միայն կան. յանգեր շարունակ
 — *Սեն ուճաֆի սանա պաֆ* : —

* * *

Իեղու մը յատակ հայերէն հարուստ՝
 — Պարգեւ փառաւոր, տուեալ ի վերուստ —
 Նա կը գործածէ. ամեն տեղ եւ յար.
 (Ոտքին չի համար նոյն ինչն . . . Ալփիար)
 Տարազափութեան ածայրսար վարպետ
 Ո՛վ կընայ արդեօք չափուիլ քեզի հետ. —
 Քեզմով փարստին հոգեր, ցաւ եւ վիշտ
 — Ապրիս դու երկար, այսօր, վաղը միշտ. —
 Հոգ չէ թէ զքեզ չի հաւնի . . . Արտաշ
 Ո՛վ դու հայերուն, պուէտ *Caran d'Ache*.
 Որքան կուզէի ըլլալ բանաստեղծ
 — Թէեւ չոր մոռով եւ մարմնով տխրոյ՝ —
 Աղէկ բան՝ Հիւկօ, աղէկ բան՝ Օսիան
 Ծնկը, սակայն Աղեց. Փանոսեան
 Նախընտրեմ ըլլալ իրեն պէս պուէտ՝
 Որ ինդայ, Ժպտի եւ երգէ յաւէտ.
 Թէեւ չունիմ ես սեղան . . . Թաւշապատ
 Եւ չեմ ալ կընար Աստուծոյ շաքամ՝
 Բաներ մը գրել երկար յանգաւոր,
 Բայց պիտի փորձեմ կեանքիս մէջ մէկ օր՝
 Իրեն պէս ջինել յանգաւոր ջրօնիկ,
 Թերեւս, ո՞վ գիտէ, ասոր ալ հաւնիչ :

* * *

Տէր Կարապետեան, մեր նոր վարդապետ,
 Պզտիկ անունով՝ նորէն Կարապետ
 Շաքժուս հոս հասաւ եւ հայ *père Didon*
 Քարոզ պիտի տայ մինչեւ Զատիկ տօն :

*
* *

Հաճի Սեմամ փողոց, ես երէկ գիշեր,
— Սյա պատմութիւնս երկար չի լջեր—
Աղջիկ մը տեսայ, քիչ մը ափ յափոյ
Ականջին ըսի, — *ժողովու սաղարօ,*
Նա դարձաւ ետին եւ երեսս ի վեր.
— Ես հայ եմ ըսաւ, չի ճանչցա՞ր, վայելեր՝
— Սա պատճառ մը չէ, ես կըսեմ, իրեն.
Բայց ե՞նչ կուզէր. խօսինք հայերէն:
Նախ քիչ մը կեցէ՛ք. կը խօսինք ապա
— Դառնա՞նք չունիմ, կերթամ Պուլմապա.
— Ե՛նչ այդպէս է՝ բոլի փողոցէն,
(Դուռ եւ պատուհանն ամենէն ալ գոց են)
Մենք կամոց կամոց երթանք ըով ըով
Բաներ պիտի ըսեմ, բաներ գորովի.
Եւ պիտի տեսնէք, ազնիւ Օրիորդ.
Թէ պիտի չըսեմ, խօսքեր աւերորդ,
Ի՞նչ աղւոր աչեր, ի՞նչ աղւոր բերան
Ի՞նչ կաշմիր այտեր, ի՞նչ բարակ իրան,
Ունի՞ք Օրիորդ, ո՞ն, մ'ըլլա՞ն անգուծ
Պաշիկ մը միայն, շուտով, *coûte que coûte.* —
— . . . Բայց վերջի թռիկին, հինգ վայրկեան կայ *քամ,*
Ենէ՛ չի հասնիմ . . . *ձաձայիս* կերծամ.—
Եւ անա ինչպէս, փողոցին մէջ մուծ
Բաճիս եղաւ, եօթը հեղ կամ ուծ.
Եւ երբ քիչ յետոյ, թողուցինք զիրար
Տեսայ որ խելհը . . . *ձաձայիս* կերծար:

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ.

Երբէք մի կայնի՛ք, երբ պաշիկ խնդրեն,
Celle qui trop embrasse, toujours manque le train.

ՔՐԻՋԱՆԹԵՄ

ՎԻՔՏՈՐ — Մեր անցեալ ՏԵՄ Թիւով Մեծանուն Ռ. Յ. Պ. էֆ է խոճի եւ
Յուշի վերնագրին տակ հրատարակուած տասնաւորին մէջ սխալմամբ տեղ մը ձեռ-
ցուած է զօր մեր ընթերցողներու ուշադրութեան կ'յանձնենք:

Պարգեւ վսեմ, որ տիեզերքն ու դարեր
Մարդուն գանկին մէջ ցրացիկ է դրեր:
(Մարտ 2-2) Բայց եւ գործի անբախտութեան, ո՞ն, այդ ձօն.

Մըտը հզօր, սիրտը տրկար, ջանքի՛ս

հա՛ հա՛ հա՛:

ԼՐԱՔԱՂ

ՍԵՐ ԿԱՆՔԷՆ

* Ազգ. Վարչութեան Բաղարձնական. եւ Ուսումնական Խորհուրդները անցեալ երկուշաբթի խառն նիստ մը գումարեցին խորհրդակցելու այն միջոցներուն վրայ որոնք պէտք է ձեռք առնուին ազգ. երկեսու վարժարաններու պաշտօնէից յետեւալ թուշակները վճարելու եւ միանգամ ընդմիջաւ կանոնաւորելու համար ամսականաց վճարումը. կարծիքներու փոխանակութենէ յետոյ որոշուեցաւ որ Ուսումն. Խորհուրդը Բաղ. Ժողովոյ մի քանի անդամներու ընկերակցութեամբ անմիջապէս ձեռնարկէ այն հանգանակութեան որ ամիսներ առաջ որոշուած բայց անդործադրելի մնացած էր. — Յաւալի բան մըն է որ այս տեսակ զբաղման տաղանդներ միշտ վարժարանաց գլխուն կ'պայթին եւ ազգ. ուրիշ հաստատութիւններու նուիրուած հոգածութենէն հազիւ ամենափոքր բաժին մը՝ այն ալ գծկամակութեամբ կը արուի կրթական պաշտօնէից որոնք՝ վերջապէս՝ մարդ են, եթէ կ'հաճիր, եւ որոնք ոչ խոտ կուտեն, ոչ ալ օդով կ'անանին. ըստ մեզ աններկելի անխզճութիւն է օրը օրին ապրող ուսումնիչներու ինքնին անբաւական թուշակները կանոնաւորապէս վրձարելու մասին ա'յսքան անհոգ մնալ եւ թողուլ որ պարտքով ձարեն անոնք իրենց անմիջական

պիտոյքը եւ ի լրումն չարեաց՝ պարտապահանջներու առջեւ թուրումուր բլլալու անպատեթեան ալ ենթարկուին:

* Վաղը՝ կիրակի պիտի կատարուի Գաւառ. Ժողովոյ 6 անգամներու ընտրութիւնը. ետպատիկ ընտրելեաց ցանկը զոր պատրաստած է ընտրողական Ժողովը եւ զրկած ընտրական իրաւունք ունեցող ազգայնոց, կ'պարտենակէ այնպիսի անուններ որ ըստ ամենայնի յարմարութեան կ'են պաշտօնին որուն պիտի կոչուին եւ վստահ ենք թէ ընտրական իրաւունք վայելող ամէն ազգային պիտի փութայ մասնակցիլ ընտրութեան եւ նշանակել այնպիսի անձեր որոնք իսկապէս գիտակից բլլան Ժողովուրդի եւ եկեղեցւոյ շահերուն:

* Գերպահն պայքամի տօնին առթիւ Ամեն. Ս. Առաջնորդ Հայրն՝ հաւատալ իր տկարութեան՝ իր հետ ունենալով Արժ. Տ. Յովհաննէս քահանայ Մինասեան եւ Բաղ. ու Տնտես. Ժողովներու անդամներէն երկու հոգի՝ Տիարք Վահան Պարտիզպանեան եւ Կարապետ Ազնաւորեան կառավարական պալատը գնաց եւ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ քաղաքիս կառավարիչ Բարձր. Բեամբլ փաշայի, ինչպէս նաեւ ուրիշ կառավարական բարձր պաշտօնատարներու:

* Գեր. Տ. Կարապետ վարդապետ Տ. Կարապետեան Ս. Ա-

առջնորդ Հօր հրամանաւ քարոզ
պիտի խօսի Ս. Ստեփաննոս եւ
կեղեցիքն մէջ ամէն կիրակի եւ
հինգշաբթի օրերը, իսկ Հիւան-
դանոցի մատարան մէջ չորեքշաբ-
թի օրերը՝ մինչեւ Չասիկ :

* Յունկարէ իլիի Աղգ. Հիւ-
անդանոցի նորընտիր հոգա-
բարձութիւնը՝ որ գնալ է ամ-
բողջացուցած իր օրինական թիւ-
ւը՝ սկսած է գործի, բայց եթէ
կայ զարմանալի իրողութիւն մը,
այս է թէ հին հոգաբարձութիւնը
ցարդ է հրատարակած իր միամ-
եայ 1902 ի տեղեկագիրը, մինչ-
գնա հաղորդուած տեղեկութեանց
համեմատ, մինչեւ հիմակ տըր-
ուած պէտք է ըլլար այդ համա-
բարձութիւնն հայ հասարակու-
թեան :

ՃԱՄԱՆՈՒՄ

* Բաղաքիս ծանօթ եւ յար-
գուած բժիշկներէն Տօր. Պ. Կոս-
տանդ եւ իր Տիկինը որ երկու-
սոսն է իլիի Գահիրէ կը դաժնու-
նին դրօսական պատու մը կատա-
րելու համար, շարաթ օր տեղս
վերադարձան Ստիվական շոգե-
նաւով :

ՀՈՍՈՒՆ - ՀՈՆՈՆ

* Այսօրնի նոստանդին եւ Ար-
չիպեղապոսի գտտական քննիչ
Վանտ. Ապտիւլ Հալիմ պէյ եւ իր
օգնականը Մակարեան Միտաթ
էֆէնտի անցեալ չարաթ օր Բեկ-
նեցան Ռոտոս կղզին՝ ձեռնար-
կելու համար տեղւոյն գտտա-
բանաց քննութեան :

ԳՆԱՆԱԳՆԱԿԱՆ

* Մաղնիապէն Հրաշք պառ-
բարձութեամբ համակազիր մը
չառ յոսի գոյնեղով կ'նկարագրէ
տեղւոյն կրթական գործը, տարի
մը առաջ Հայ - Ամերիկեան ան-

հատական դպրոցը խաղառ ասպը-
ղին եղած է՝ ուսուցչական
խմբին անձեռնհասութեան ինչ-
պէսնաեւ ծրարելի անյարմարու-
թեան պատճառաւ : միս կողմէ
ժողացեալ Գրեգոր Շահինեանի
բացակայութիւնը մեծապէս հա-
կադգած է ազդ. դպրոցին վրայ
որ այժմ յետադէմ վիճակ մը ու-
նի : Նամակազիրը կ'յարէ թէ
Հայ - Ամերիկեան Գօլէճի վարիչ
մարմինը կոչուած է նաեւ թաղ-
նորհրդոյ պաշտօնին եւ չզիտ-
ցուի թէ ինչպէս պիտի յաջողի
վարել անհատական եւ ազգային
երկու դպրոց միանգամայն :

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

* Գահիրէն մեզ հասած նա-
մակէ մը ցաւով կ'իմանանք մա-
հը Տիկին Սաթինիկ Մսերեանի,
քոյր մեր համակրելի աշխատա-
կից եւ ծանօթ բանաստեղծ Վա-
հան Մալեղեանի : Հանգուցեալ
Տիկինը թէ՛ Պոլսոյ եւ թէ Սամ-
սոնի մէջ խիստ յարգուած դէմք
մըն էր՝ իր զարգացած մարմով
եւ սրտի գեղեցիկ յատկութիւն-
ներով, ինչոր աւելի կ'զանա-
ցնէ իր կորուստը թէ՛ իր ընտա-
նիքին եւ թէ ամեն զինք ձանչ-
ցողներուն համար - խմբագրու-
թիւնս կ'մտանակցի իր յարգելի
բարեկամ Վ. Մալեղեանի սու-
գին եւ իր ջերմ ցաւակցութիւն-
ները կ'ներկայացնէ Մսերեան
եւ Մալեղեան ընտանեաց :

* Վերջի պահուն ցաւ ի սիրտ
կ'իմանանք մահը Յովհաննէս էֆ.
Ճիվէլէկեանի, եղբայր մեր
պատուական պաշտօնակից Տիգ-
բան էֆ. Ճիվէլէկեանի, արտօ-
նատէր ձերիսեյի Շարգիյի եւ
Մուրհանդակ լրագիրներու
խմբագրութիւնս կը փութայ իր
ցաւակցութիւնները ներկայա-
ցնել Տիգրան էֆ. Ճիվէլէկեանի
եւ ընտանեաց :

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԳԱՀՏՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻԻԵՐՈՎ ՀԵՏՋԶԵՏԷ ՊԻՏԻ ԵՐԵՒԻՆ

Ռ. Յ. ՊԵՐՈՒՐԵԱՆ
ՄԵՍՐՈՎ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ
ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
ԲՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ
ԹԼԿԱՏԻՆՅԻՆ
Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
Ա. ՅԱՐՈՒԹՐԻՆԵԱՆ
Պ. ԱԳԱԹԱՆ
Ա. ՆԱԲԱՐԵԱՆ
Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԲԱԲԵՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ
ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱԶ
Վ. ՄԱԼԷՋԵԱՆ
ՇԱՀՆՈՒՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄԷ

ՍԻՊՐԼ
ՍԵԹ

Մ. ՈՒՂԱՐԼԵԱՆ
Լ. ԲԻՐԵՇՅԵԱՆ
Խ. ԲԵՇԵՆԵԱՆ
Մ. ՏԵՐՈՒՏԵՐ
ՃԷՆԹԼՄԷՆ
ՆՈՒՐԶԱՆ
ՓԱՅԼԱԿ
ՓԱԼԻՍ
ԳՆԷԼ
Վ.

Ն ՈՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

Տիար Պետրոս Պաշրճեանի մահուան առիւ՛՝ Տեր եւ Տիկին
Մանկի Դոնատանեան 100 ֆր. — Տիար՝ Թահրապուրունեան եղ-
բար՝ (Կ. Պոլիս) 3 Օւն. ոսկի. Գ. Յ Բաքազեան 1 Օւն. ոսկի, Կա-
րապետ Ազնաւորեան 1 Օւն. ոսկի, Անտոն Անտոնեան 1 Օւն. ոսկի,
Մովսէս Թեւեան 1 Օւն. ոսկի. Դ. եւ Յ. Սիւսիանեան 20 ֆր.
Յովհաննէս Նաչիկեան 20 ֆր., Ս. եւ Ս. Սիւսիանեան 3 մեծիս Դ.
Յակոբեան 10 ֆր. Պաքազեան վաճառասան պաշտօնեայ 12 մեծիս,

ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ

Տիար՝ Թահրապուրունեան եղբար՝ (Կ. Պոլիս) 2 Օւն. ոսկի,

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնք միայն տարեկան են: Կորուած թեր թեր վերստանալ փափաքող բաժանորդք պէտք է որ անոնց զինք վճարեն: Ձերտա-տարակուած յօդուածք ետ չեն վերադարձուիր, եւ ասանց բացառուեալն միշտ անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ խնդրուած ո եւ է բացառութիւն: Կ ընդունուին նաեւ ծանուցումներ խիտ չափաւոր գիներով:

Ա Մամուլ ձեռքէ կ'ծախուի Պոլիս եւ կեդրոնատեղիս է Մեծ. ՆՇԱՆ ԷՖ. ՅԱՆՆԱՆ ՊԱՆԶԷ ԳԱՐՈՒ Ի. ԵՅ, կ'գտնուի նաեւ ինչպէս Բերաի նոյնպէս եւ բոլոր լրագրամատեններու եւ ծրագրամատեններու խանութները հասը 40 փարսի:

Թուրքիոյ	համար տարեկան	50	դրոշ
Արսասահմանի	»	12	ֆրանկ
Ռուսաստանի	»	5	րուպլի
ՀԱՏԸ 40 փարսա			

Բաժանորդագրուիլ փափաքողք կրնան զիմեյ ուղղակի իմբագրութեան եւ կամ թերթիս Գործակալներուն:

Հասցէ՝

م. ماموريان مخدومی — از مير

« آرواين مامول غرقه سی صاحب امتياز ومدير مسئولی »

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԽՄՐԱԿԻՐ - ՏՆՕՐԵՆ

• ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ •

Շաբաթաթերթի

Իզմիր

M. MAMOUR

RÉDACTEUR - PROPRIÉTAIRE

de la Revue Hebdomadaire

« AREVELIAN MAMOUL »

Smyrne

“ ՄՈՒՐՀԱՆԴԱԿ ”

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱՌԱԽՕՏԵԱՆ

Բ. Դրան սեծ պողոտան թիւ 20

4. ՊՕԼԻՍ

ՏԵՐ Ե ՏՆՕՐԵՆ

Տ. ՃԻՂԵԼԵԿԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաղաքական եւ Ազգային Տեսութիւններ, Լուրեր, Թղթակցութիւններ, Գիտական եւ Արուեստական յօդուածներ, Թերթօն եւն. եւն.:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Դաւաններու համար տարեկան	100	դրշ.	վեցամսեայ	50	դրշ.
Պօլսոյ	»	»	»	75	»
Արսասահմանի	»	»	»	22	ֆր.
				»	11 ֆր.

Ձեռ/ե կը ծախուի հասը 10 փարսայի: